

Не менш категоричний у цьому питанні М.А. Погорецький: "В жодній статті Закону про ОРД та чинного КПК України не вказано ані змісту цього протоколу, ані в якому порядку і якою посадовою особою цей протокол повинен складатися, що на практиці необґрунтовано знижує можливість використання таких протоколів у кримінальному процесі..."¹.

Ураховуючи це, у контексті визначення правової природи досліджуваних рішень більш важливим видається акцентування уваги не на ймовірних юридично значущих наслідках, які поки що мають імпліцитний характер, а на критеріях наявності юридичних підстав як ключової інформаційної основи, без якої будь-яке рішення про проведення ОРЗ є нелегітимним².

Отже, сукупність викладених міркувань дозволяє припустити, що правова природа рішень про проведення ОРЗ визначається такими їх характеристиками:

- рішення відповідають цілям ОРД і передбачають обґрунтування певних засобів їх досягнення;
- рішення є правозастосовними актами;
- рішення приймають уповноважені посадові особи оперативних підрозділів ОВС у межах своєї компетенції;
- рішення мають державно-владний характер;
- рішення приймаються за наявності правових підстав.

Виходячи з цього, поняття *рішення про проведення ОРЗ* можна сформулювати як державно-владний правозастосовний акт, що приймається за наявності правових підстав уповноваженими посадовими особами оперативних підрозділів ОВС у межах своєї компетенції з метою досягнення цілей ОРД.

Стаття надійшла до редакції 29.01.2010 р.

В.С. Бондар

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОПТИМІЗАЦІЇ
ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ
КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАТЬ В ОБЛІКОВІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ**

Неналежне правове регулювання використання спеціальних криміналістичних знань в обліковій діяльності доволі суттєво мінімізує потенційні можливості, закладені в запропонованій нами концепції інтегра-

¹ Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: Монографія. - Х: Арсіс, ЛТД, 2007. - С. 286.

² Див.: Бабічев Д.О. Рішення про проведення оперативно-розшукових заходів: правова природа та інтерпретація // Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (10 квітня 2009 року). - Одеса, 2009. - С. 252.

тивної моделі використання спеціальних криміналістичних знань у кримінальному судочинстві¹, адже не відповідає принципу зв'язку методу судової ідентифікації з процесом пізнання та доказування у кримінальному судочинстві.

Сучасний варіант правової регламентації використання результатів криміналістичної облікової діяльності в кримінальному процесі, свідчить про те, що проблема далека від вирішення, тому що жодна зі статей діючого КПК України не містить конкретної вказівки на це. З даним видом криміналістичної діяльності опосередковано пов'язані ст.ст. 2, 4, 22 КПК України, що вимагають від правоохоронних органів у кожному випадку виявлення ознак злочину вживання всіх передбачених законом заходів щодо встановлення події злочину, осіб, винних у скоєнні злочину, і до їх покарання, всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи. Крім того, ст. 199 КПК України слідчому надано право, винести ухвалу про вилучення або відбирання зразків, проте в цьому випадку дана норма пов'язується тільки з проведенням експертизи.

Деякі аспекти правової регламентації обліково-реєстраційної діяльності регламентовані на рівні законів.

Так ст. 9 Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність" та ст. 11, п. 11 і 13 Закону України "Про міліцію", передбачається можливість отримання зразків для порівняльного дослідження; інформації, що міститься в реєстраційних системах, а також право міліції вести обліки осіб, предметів, фактів та використовувати дані цих обліків, проводити реєстрацію, дактилоскопію осіб, взятих під варту, затриманих за підозрою в скоєнні злочину, обвинувачених в скоєнні навмисних злочинів.

Законом України "Про інформацію" регулюються відносини, що виникають при формуванні та використанні інформаційних систем і банків даних, які направлені на захист інформації і прав суб'єктів, що беруть участь в інформаційних процесах.

Повніше використання спеціальних знань в обліково-реєстраційній діяльності підрозділів Експертної служби та Департаменту інформаційних технологій МВС України регламентується відомчими нормативно-правовими актами: Настановою "Про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС України" (затвердженій наказом МВС України № 682 від 30 серпня 1999 р.; Інструкцією "Про порядок функціонування дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України" (затвердженій наказом МВС України № 785 від 11.09.2001 р.; Інструкцією "Про порядок розподілу та виконання повноважень між структурними підрозділами

---

¹ Бондар В.С. Інтегративна модель використання спеціальних криміналістичних знань у кримінальному судочинстві / В.С. Бондар, М.Я. Сегай // Вісник Академії адвокатури України. - 2008. - число 3 (13). - С. 72 - 75.

органів внутрішніх справ з формування та використання автоматизованих обліків Інтегрованого банку даних УМВС" та Інструкцією "Про порядок формування та використання в органах внутрішніх справ інтегрованого банку даних оперативно-розшукового і профілактичного призначення" (затверджених наказом УМВС України в Луганській області № 254 від 23.11.2004 р. "Про автоматизовані інформаційні системи органів внутрішніх справ України в Луганській області"; наказом МВС України № 1395 від 17.11.2003 р. "Про інформаційні системи органів внутрішніх справ".

Відсутність ефективного правового механізму пояснюється слабким теоретичним опрацюванням питання.

Основною теоретичною установкою є те, що довідки за результатами перевірки по обліках, повинні бути віднесені до категорії "інших документів", що залучаються до справи.

Дійсно, довідки перевірки за криміналістичними обліками, засновані на ідентифікаційних дослідженнях, мають практично всі атрибути судового доказу: а) висновок про тотожність ґрунтується на дослідженні властивостей ототожнюваного об'єкту, б) за допомогою спеціальних науково-технічних засобів криміналістики; в) отриманий у встановленому законом порядку з належних процесуальних джерел¹.

Проте, чи можуть бути віднесені дані, отримані в результаті перевірок за криміналістичними обліками до "інших документів"?

Відповідно до ст. 65 КПК України доказами у кримінальній справі є будь-які фактичні дані, на основі яких, у визначеному законом порядку, орган дізнання, слідчий та суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, що скоїла це діяння та інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи.

Це пред'являє низку вимог до доказу.

Головним для визнання доказу у справі, є вирішення питання про те, чи відносяться обставини й факти, для встановлення яких він використовується, до кола тих, котрі мають істотне значення для правильного розгляду і вирішення кримінальної справи і, тим самим, підлягають доказуванню, тобто належність доказів. Результати перевірок за обліками відповідають цій вимозі, адже їх об'єкти знаходяться в причинно-наслідковому зв'язку з подією злочину.

Іншою вимогою, що пред'являється до доказу, є "допустимість", згідно з якою не повинні мати юридичної сили докази, отримані: 1) без роз'яснення особам, що приймають участь в слідчій дії, наданим ним законом прав (ст. 53 КПК); 2) із джерел доказів, не вказаних в ч. 2 ст. 65 КПК, за допомогою слідчих дій, не передбачених КПК, або шляхом про-

---

¹ Сегай М.Я. *Методологія судової ідентифікації* / Михайл Яковлевич Сегай / Отв. ред. Арошкер Л.Е. - К.: РИО МВД УССР, 1970. - С. 78.

ведення слідчих дій до порушення кримінальної справи (за винятком огляду місця події, накладення арешту на кореспонденцію, зняття інформації з каналів зв'язку), а також в результаті показань, які ґрунтуються на чутках тощо.

Із змісту ст. 66 КПК України виходить, що особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор і суд збирання доказів здійснюють шляхом: а) провадження слідчих дій; б) процесуальних дій в стадії порушення кримінальної справи – отримання та перевірка заяв та повідомлень, витребування пояснень, призначення документальних перевірок, ревізій; в) витребування документів та предметів; г) прийняття повідомлень та предметів, документів від учасників процесу, підприємств, організацій та посадових осіб і громадян, які можуть встановити необхідні у справі фактичні дані; д) отримання зразків для порівняльного дослідження.

В передбачених законом випадках особа, яка здійснює дізнання, слідчий, прокурор і суд у справах, що перебувають у їх провадженні, вправі доручити підрозділам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність провести оперативно-розшукові заходи чи використати засоби для отримання фактичних даних, що можуть бути доказами у кримінальній справі.

Отже, результати використання даних криміналістичних обліків, не відповідають цим вимогам, оскільки КПК України не встановлює процесуальної форми цієї дії, а результати досліджень, згідно з вимогами гл. 6 "Настанови про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС України" оформлюються довідкою ф. № 15, яка підписується співробітником, що здійснював перевірку, а також керівником підрозділу. На довідці є позначка "В кримінальну справу не підшивати". Також відсутнє чітке регулювання можливості витребування інформації, що міститься в криміналістичних обліках стосовно стадії кримінального процесу. Втім, в багатьох випадках необхідність перевірки за експертно-криміналістичними обліками виникає саме на стадії порушення кримінальної справи. Однак кримінальний процес, що передувє досудовому слідству, в якому здійснюються прийом, реєстрація, дослідження інформації про скоєний злочин, приймаються рішення про порушення кримінальної справи, способами, передбаченими в ст. 97 КПК, в свою чергу потребує належної правової регламентації, на що слушно зауважують В.С. Зеленецький, Є.Д. Лук'янчиков та інші¹. Врешті-решт, чинний КПК України не регламентує дослідницьку діяльність спеціаліста по використанню криміналістичних обліків, назву процесуального документу, в якому викладені результати дослідження.

¹ См.: Зеленецький В.С. Возбуждение уголовного дела / Владимир Серафимович Зеленецький. – Харьков: КримАрт, 1998. – С. 261; Лук'янчиков Є.Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: Монографія / Євген Дмитрович Лук'янчиков. – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – 360 с.

Тому слід погодитися з Н.І. Довженком у тому, що результати перевірки за криміналістичними обліками не можуть розглядатися як доказ у вигляді "іншого документу"¹.

Для перевірки результатів використання криміналістичних обліків та введення їх у кримінальний процес, слідчий, згідно ст. 196 КПК України, призначає відповідну криміналістичну експертизу. При цьому втрачається час, затягуються терміни розслідування кримінальних справ.

Утім, більшість існуючих наукових розробок із даного питання, представляють не стільки нові конструкції, засновані на сучасному теоретико-методологічному ґрунті, скільки компромісні варіанти, що пристосовують існуючі норми до традиційних теоретичних догм та принципово не відрізняються від колишніх норм.

На розробку конструктивних нормативних вирішень проблеми кримінально-процесуального врегулювання обліково-реєстраційної діяльності наважуються сьогодні небагато вчених (Ф.Г. Аміньов, А.В. Гусев, Н.І. Довженко, Р.Є. Дьоміна, В.І. Пашко, Р.А. Усманов²). Зрештою, й їхні нормативні пропозиції, переважно, не йдуть далі окремих, часто здебільше редакційних змін кримінально-процесуального закону. Таким чином виникає ситуація, коли розробникам закону, що дорікають у відсутності чіткого правового регулювання, в принципі нема з чого обирати: банк наукової продукції не пропонує системного вирішення проблеми.

Звичайно, ми не претендуємо на професійний підхід до оптимізації норм КПК, адже доктрина оптимізації кримінально-процесуального законодавства має передбачати: врахування підходів до визначення способу систематизації інноваційних ідей, як складової частини процесу оптимізації норм (консервативний та конструктивний); чітку структуру кримінального судочинства; диференційований підхід до структури судочинства; оптимізацію конкретних правових технологій, конструкцій, інститутів та норм-статей КПК України.

Наша мета – виявлення лише деяких аспектів доктрини оптимізації правового регулювання використання спеціальних знань в обліковій

---

¹ Долженко Н.И. Правовой статус информации, полученной при проверке по криминалистическим учётам / Н.И. Долженко // *Вестник криминалистики* / Отв. ред. А.Г. Филишпов. - М.: Спарк, 2007. - № 2 (22). - С. 76.

² Див. наприклад: Аминев Ф.Г. Комплексное использование экспертно-криминалистических учётов в информационном обеспечении расследования и раскрытия преступлений: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность" / Ф.Г. Аминев. - Уфа, 2001. - 26 с.; Гусев А.В. О совершенствовании правовых основ криминалистической регистрации / А.В. Гусев // *Вестник криминалистики* / Отв. ред. А.Г. Филишпов. - М.: Спарк, 2006. - № 3 (19). - С. 89 - 91; Усманов Р.А. Информационные основы предварительного расследования / Рамиль Асхатович Усманов / Под ред. д-ра юрид. наук А.А. Белякова. - М.: Юрлитинформ, 2006. - С. 108 - 125.

діяльності: правотворчої потреби, взаємодії кримінально-процесуальної діяльності, законодавства, практики та ін.

Слід вважати позитивним намагання законодавця в новому КПК України розширити форми використання спеціальних знань та коло процесуальних засобів перевірки заяв і повідомлень. На відміну від чинного, у проєкті КПК України, регулюється консультативна діяльність спеціаліста в письмовій формі (ст. 70), а також його участь у попередній перевірці інформації про злочин (ст.ст. 198, 199); можливість призначення судової експертизи до порушення кримінальної справи (п. 7 ст. 275); можливість поміщення знарядь вчинення злочину до криміналістичних колекцій експертних установ (ст. 163)¹.

Із викладеного можна зробити висновок: застосування комплексного підходу до законодавчого та відомчого нормативно-правового регулювання використання спеціальних знань в обліковій діяльності.

Законодавче врегулювання потребує розробки нової ефективної нормативної технології кримінально-процесуального регулювання використання спеціальних знань в обліковій діяльності, що спирається не на сукупність розрізнених норм, а на цілісний правовий інститут, цілісну концепцію.

Який вигляд повинна мати архітектура та зміст цього правового інституту з огляду на те, що ознакою правового інституту є відокремленість? Чи означає це, що норми кримінально-процесуального закону, що регламентують використання спеціальних знань в обліковій діяльності повинні бути розташовані в одному розділі (чи підрозділі)?

Р.Є. Дьоміна у зв'язку з цим зазначила: "... у КПК повинен бути розділ, пов'язаний з особливостями використання в доказуванні криміналістичних обліків"².

Проте вирішення цього завдання буде приречено на успіх тільки за умови багаторівневого правового врегулювання, адже розробка, наприклад, порядку отримання, надання та використання облікових даних у рамках лише КПК приведе до його зайвої громіздкості. Вданому випадку цей порядок повинен бути передбачений відомчими нормативними актами, тобто відповідним посиланням на "передбачені законодавством обліки". Але згадані Закони "Про оперативно-розшукову діяльність", "Про міліцію" нічого подібного в цьому відношенні не передбачають.

¹ Законопроект Кримінально-процесуального кодексу України, підготовлений робочою групою Верховної Ради України (реєстраційний № 3456-1).

² Дьоміна Р.Е. Проблемы криминалистической регистрации и её использования в расследовании преступлений: Автореф. дис. ... степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 "Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность" / Р.Е. Дьоміна. – Саратов, 2001.

Уважаючи на це, технологія моделювання правового інституту використання спеціальних знань у криміналістичній обліковій діяльності повинна передбачити:

1. Ухвалення закону, в якому були б передбачені принципи побудови та функціонування реєстрації, об'єкти, види криміналістичного обліку, порядок отримання, надання, перевірки та використання інформації, обов'язок опису слідчим (спеціалістом) в інформаційно-пошукових картках відомостей про речові докази, направлення їх в органи кримінальної реєстрації та постановки на облік, інші питання. Даний нормативно-правовий акт слід назвати Закон України "Про облік та облікову діяльність у правоохоронних органах".

2. Внесення змін та доповнень до діючих нормативних актів, що регулюють облікову діяльність.

3. Розробка в КПК підрозділу, пов'язаного з особливостями використання в доказуванні облікової діяльності.

Даний підрозділ повинен бути поміщений в розділі 1 "Загальні положення" глави 5 КПК України "Докази", адже всі маніпуляції з інформацією у кримінальному процесі є не чим іншим, як різними напрямками доказування, тобто основа інституту. Тому норми глави про докази та доказування, мусять містити в собі загальні ідеї щодо кримінально-процесуального використання результатів облікової діяльності, які мають бути застосовані не тільки безпосередньо в доказуванні, але й корисні для інших напрямів їх використання.

В даному підрозділі необхідно передбачити наступне:

- повноваження органів та посадових осіб, які безпосередньо здійснюють кримінально-процесуальне провадження (вказаних у ч. 1 ст. 66 КПК), з надання доручень щодо перевірок за криміналістичними обліками;

- процесуальне оформлення отримання результатів облікової діяльності та форму відповідного документа;

- можливість та умови використання результатів облікової діяльності як доказів.

У інших розділах (главах) КПК України пропонується передбачити:

- право слідчого надавати доручення щодо перевірок за криміналістичними обліками;

- порядок використання спеціальних знань в моніторингу кримінальних справ (первісний облік кримінальних справ);

- права учасників процесу заявляти клопотання про надання даних криміналістичних обліків у випадках, коли ці дані можуть мати значення для відстоювання ними своїх інтересів.

Перш за все потребують процесуальної регламентації результати використання спеціальних знань для перевірок за криміналістичними

обліками, як самостійні джерела доказів. Результати використання спеціальних криміналістичних знань у обліковій діяльності мають бути оформлені у вигляді висновку спеціаліста, який має силу джерела доказів. Це надасть можливість використання експертних технологій без призначення судової експертизи в умовах дефіциту часу, наприклад, у стадії порушення кримінальної справи, ухваленні тактичних рішень тощо.

Тому слід внести зміни до другої частини ст. 65 КПК України, виклавши її в наступній редакції:

"Ці дані встановлюються: показаннями свідка, показаннями потерпілого, показаннями підозрюваного, показаннями обвинуваченого, висновком експерта, висновком спеціаліста, речовими доказами, протоколами слідчих і судових дій та іншими документами".

Це, відповідно, потребує внесення змін і до третьої частини ст. 66 КПК України, в якій слід врегулювати можливість використання даної інформації при збиранні доказів, виклавши її у такій редакції:

"У передбачених законом випадках особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор та суд у справах, що знаходяться в їх провадженні, вправі доручити підрозділам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, провести оперативно-розшукові заходи, установам, що здійснюють ведення криміналістичних обліків та колекцій, провести перевірки за криміналістичними обліками, для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами по кримінальній справі".

Результати перевірок за криміналістичними обліками надаються особі, що провадить дізнання, слідчому, прокурору та суду у формі висновків спеціалістів".

Введення в орбіту кримінально-процесуального доказування висновку спеціаліста за результатами облікової діяльності по конкретних кримінальних справах, як самостійного джерела доказів, актуалізує необхідність вирішення низки питань щодо його допустимості у кримінальному процесі.

У відомчих нормативно-правових актах (Настанові про діяльність експертної служби МВС України, Інструкція про порядок формування та використання в органах внутрішніх справ інтегрованого банку даних оперативно-розшукового і профілактичного призначення) пропонується чітко визначити права, обов'язки співробітників, що здійснюють пошуково-аналітичну діяльність, порядок виконання перевірок і взаємодії зі слідчими та оперативними підрозділами, а також іншими підрозділами експертної служби, уніфіковану форму інформаційно-пошукової картки "Злочин".

Наведена правова модель інституту використання спеціальних криміналістичних знань у обліковій діяльності, не претендує на остаточне вирішення проблеми виведення цієї форми спеціальних знань з правової "тіні". Проведена робота - лише результат аналізу сучасних переконань вчених та практиків, який має сприяти систематизації викорис-

тання спеціальних криміналістичних знань у обліковій діяльності та чіткому функціонуванню запропонованої інтегративної моделі, як сучасного інструменту оптимізації техніко-криміналістичного забезпечення розслідування та попередження злочинів.

Стаття надійшла до редакції 26.01.2010 р.

О.О. Деревягін ■ **ВПЛИВ ОПЕРАТИВНОЇ ОБСТАНОВКИ
НА КУРОРТАХ АР КРИМ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ
ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ
ПІДРОЗДІЛАМИ КАРНОГО РОЗШУКУ**

Постановка проблеми. Важливе значення для ефективної організації ОРД підрозділів карного розшуку щодо запобігання скоєнню злочинів є врахування особливостей функціональної спрямованості й рівня соціально-економічного розвитку окремих територій, їх географії, традицій, які не можуть не впливати на стан злочинності: її рівень, структуру, динаміку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У різні часи проблеми визначення сутності оперативної обстановки та використання її аналізу у практиці запобігання злочинам та забезпеченні громадського порядку досліджували такі відомі кримінологи, як Г.А. Аванесов, В.В. Голіна, Л.М. Давиденко, І.М. Даньшин, О.М. Джуза, А.І. Долгова, А.Е. Жалінський, І.І. Карпець, В.М. Кудрявцев, В.І. Крігер, В.В. Ключков, Н.Ф. Кузнецова, О.М. Литвак, В.В. Лунеев, Г.М. Міньковський, А.Б. Сахаров, Є.Б. Урганіс, В.П. Філонов [1 – 9].

Таким чином оперативну обстановку можливо розглядати як теоретичну категорію "теорії оперативно-розшукового моніторингу", а також як елемент організації оперативно-розшукової діяльності, особливо карного розшуку. Насамперед це важливо під час формування оптимальної структури розгашування гласних та негласних сил карного розшуку в умовах курортів АР Крим та запобіганні скоєнню злочинів на них [2 – 8; 10, с. 124 – 128].

Мета. Дослідити вплив складових оперативної обстановки на ефективність запобігання злочинів підрозділами карного розшуку на курортах АР Крим.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні серед науковців є декілька поглядів на особливості дослідження організації ОРД та протидії злочинності:

- кожен регіон має свої особливості, що визначає індивідуальність підходу в організації ОРД та окремих її напрямків;